

САВКА О. І.,

orcid.org/0000-0002-1723-3412

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної

та антикорупційної діяльності

(Навчально-науковий інститут права
імені Володимира Великого Приватного
акціонерного товариства «Вищий
навчальний заклад «Міжрегіональна
академія управління персоналом»)

УДК [343.3/.7+341.3]:343.352

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.61>

СУБ'ЄКТ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

В статті проведено дослідження зарубіжного законодавства, що визначає ознаки, поняття і види суб'єктів корупційних злочинів. Проаналізовано міжнародно-правовий досвід визначення ознак, понять і видів суб'єктів корупційних злочинів. У зарубіжному кримінальному законодавстві представлені суб'єкти корупційних злочинів, що характеризуються як основними (загальними), так і додатковими (спеціальними) ознаками. Визначено, що у зарубіжному законодавстві закріплена додаткова ознака окремого виду посадової особи (як суб'єкта корупційного злочину), яка полягає в наявності особливого службового становища або, іншими словами, в спеціальному правовому статусі. Домінуючі тенденції щодо визначення розглянутого суб'єкта відображають два описаних міжнародно-правових підходи і полягають у його визначенні як «службовця», «керівника» або «особи, яка виконує управлінські функції» відповідно до пропонованих спеціальних ознак суб'єкта корупційного злочину (повністю або частково). У зарубіжному кримінальному законодавстві розвиваються домінуючі міжнародно-правові підходи до визначення суб'єкта корупційного злочину: відображаються, по-перше, об'єктивні та суб'єктивні ознаки як корупційних, так і інших службових злочинів, злочинів у сфері економіки; по-друге, наявність службового становища (що не завжди характеризується наділенням управлінською функцією). Пропонована нами система суб'єктів корупційних злочинів у кримінальному праві України в цілому відповідає змісту законодавства зарубіжних країн, що свідчить про соціальну обумовленість критеріїв їх характеристики.

Ключові слова: корупційні злочини, суб'єкт, об'єкт, законодавство, міжнародно-правові підходи, зловживання, кримінальне право, міжнародне кримінальне право, корупція.

Savka O. I. Subject of corruption crimes in the legislation of foreign countries

The article examines foreign legislation defining the characteristics, concepts, and types of subjects of corruption crimes. It analyzes international legal experience in defining the characteristics, concepts, and types of subjects of corruption crimes. Foreign criminal legislation presents subjects of corruption crimes characterized by both basic (general) and additional (special) characteristics. It has been determined that foreign legislation establishes an additional characteristic of a separate type of official (as a subject of a corruption crime), which consists in the existence



of a special official position or, in other words, a special legal status. The dominant trends in defining the subject in question reflect the two international legal approaches described above and consist in defining it as an «official», «manager», or «person performing managerial functions» in accordance with the proposed special characteristics of the subject of a corruption offense (in whole or in part). Foreign criminal legislation is developing dominant international legal approaches to defining the subject of a corruption offense: firstly, it reflects the objective and subjective characteristics of both corruption and other official crimes, as well as crimes in the economic sphere; secondly, the existence of an official position (which is not always characterized by the exercise of managerial functions). The system of subjects of corruption crimes in Ukrainian criminal law that we propose generally corresponds to the content of foreign legislation, which indicates the social conditioning of the criteria for their characterization.

Key words: *corruption crimes, subject, object, legislation, international legal approaches, abuse, criminal law, international criminal law, corruption.*

Постановка проблеми. Конституцією України встановлено єдину систему публічної влади в країні. Одна з головних небезпек для цієї системи – корупція, яка обґрунтовано згадується серед основних загроз державній і громадській безпеці в нормативних правових документах стратегічного планування. Ця суспільно небезпечна практика характеризується широкою поширеністю і масштабним негативним впливом на охорону кримінальним законом права та інтереси громадян і організацій, інтереси суспільства та держави. Протидія корупції, що включає в себе, зокрема, запобігання та боротьбу з корупційними правопорушеннями, ліквідацію їх наслідків, декларується як пріоритетний напрямок державної політики, що базується на унікальній правовій основі. Ця правова основа повинна включати науково обґрунтовану і системну кримінально-правову складову. Дані обставини обумовлюють і актуалізують дослідження проблем суб'єкта корупційного злочину, що визначає його спеціальні ознаки виходячи з характеристики останнього. Це необхідно перш за все для вирішення ряду важливих теоретичних і практичних завдань.

У вітчизняному кримінальному праві поки не сформувалася система норм про корупційні злочини, між тим потреба в такому безумовно існує. Вчення про суб'єкта корупційного злочину може стати важливою теоретико-правовою основою такої системи. При цьому слід мати на увазі, що єдина система публічної влади повинна інтегрувати в один ефективний механізм всі її елементи, що забезпечують інтереси публічної влади, які відображають інтереси населення країни: органи державної влади; органи місцевого самоврядування; юридичні особи, що здійснюють повноваження зазначених органів; юридичні особи, що забезпечують реальну можливість здійснення цих повноважень шляхом задоволення кореспондуючих їм потреб суб'єктів таких повноважень у товарах, роботах і послугах.

Забезпечення ефективної кримінально-правової охорони відносин у рамках подібної системи має базуватися на сучасному теоретико-правовому та соціально прийнятному підході до оцінки суспільної небезпеки та ознак корупційного злочину, що забезпечує відображення в кримінальному законі. Справедливої та обґрунтованої диференціації відповідальності суб'єктів корупційних злочинів з метою ефективної кримінально-правової протидії корупції в публічному та приватному секторах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та методологічні передумови вчення про суб'єкта корупційного злочину, сформульовані в дослідженні, базуються багато в чому на результатах аналізу службових, управлінських, посадових злочинів, злочинів проти інтересів служби в комерційних та інших організаціях, викладених у наукових працях Л.В. Багрій-Шахматова, М.І. Камлика, В.В. Лунєєва, Є.В. Невмержицького, М.І. Мельника, О.Я. Прохорнека, О.В. Терещука, С.А. Шалгунової та інших.



Виклад основного матеріалу. Сутність корупції в зарубіжному праві характеризується в цілому так само, як і в українському праві. «Зарубіжна правова доктрина використовує досить широкий підхід до даного поняття (корупції), визначаючи його як «використання сили (посадового становища або управлінської функції) в особистих, корисливих інтересах і цілях» [1]. Французький дослідник Ж. Рівелуа трактує корупцію як дію, за допомогою якої особа, наділена певною державною або приватною функцією (посадою), запитує або приймає дар, його пропозицію або обіцянку, з метою вчинення, відстрочки вчинення або бездіяльності, що прямо або опосередковано входить до її функцій [2]. Канадський вчений Дж. Фергюсон під корупцією розуміє «зловживання державним або приватним службовим становищем в особистих цілях», включаючи в неї «акти хабарництва, розтрата, непотизму або приватизацію державних активів корумпованою елітою», які часто підкріплюються «іншими незаконними практиками, такими як цінова змова, шахрайство або відмивання грошей» [3]. Висновки вчених підтверджуються нормами зарубіжного адміністративного (наприклад, Словенії [4],) та кримінального (наприклад, Італії [5]) законодавства.

Запропонований підхід до розуміння характеру суспільної небезпечності корупції знайшов відображення, зокрема, у ст. 382 розділ. 8 КК КНР: «Привласнення, розкрадання, отримання шахрайським шляхом або незаконне заволодіння іншими способами громадським майном державними службовцями з використанням своїх службових переваг розцінюється як корупція. Привласнення, розкрадання, отримання шахрайським шляхом або незаконне заволодіння іншими способами державним майном особами, яким державними органами, державними компаніями, підприємствами, організаціями, народними об'єднаннями доручено управління та господарське розпорядження державним майном, з використанням ними своїх службових переваг, розцінюється як корупція» [6].

На наш погляд, наведена норма в сукупності з нормою, що визначає поняття «суспільна власність» (ст. 91 КК КНР), трактує корупційний злочин як діяння, що підриває нормальну діяльність будь-яких організацій (в тому числі тих, що не мають правового статусу юридичної особи). Таким чином, закордонне кримінальне право частково підтверджує тезу про те, що корупційні злочини призводять до підриву нормальної діяльності необмеженого переліку державних і недержавних організацій в результаті прийняття їх керівниками незаконних і необґрунтованих рішень (дій та бездіяльності) в корисливих цілях, що суперечать охоронюваним законом інтересам суспільства та держави і, як наслідок, завдають шкоди таким інтересам. Об'єкт корупційного злочину відображається в зарубіжному кримінальному законодавстві, як основний або додатковий, відповідні службові управлінські відносини охороняються нормами різних глав кодексів [7]. Даний елемент складу злочину як факультативний, як правило, в законодавстві не представлений [8].

Відображення об'єкта корупційного злочину, як основного або додаткового об'єкта є характерним для кримінального законодавства держав – колишніх республік СРСР [9]. Аналогічний підхід застосовується в КК КНР: суб'єктом корупції є не посадова особа або особа, яка виконує управлінські функції в комерційній або іншій організації, а «службовець» (ст. 93). У цьому випадку в нормах знаходиться відображення політика делегування багатьох суто публічних функцій (у тому числі правосуддя, державного і муніципального контролю) і послуг (освітніх, медичних, у сфері безпеки тощо) комерційним і некомерційним недержавним організаціям (див., наприклад, ч. 1 ст. 251 КК Казахстану). Зокрема, йдеться про кримінально-правову охорону системи збору, розподілу та освоєння публічних (державних і муніципальних) фінансових ресурсів в інтересах суспільства і держави, учасниками якої є необмежене коло юридичних осіб; існуючі в рамках розвиваючої цифрової економіки загальні та системні типові процеси збору, використання та розпорядження управліннями державного та приватного сектору юридично значущої інформації (наприклад, персональних даних великої кількості людей); зростання суспільного значення рішень і дій, що приймаються широким колом керівників міжнародних міжурядових організацій, іноземних посадових осіб, керівників комерційних та інших організацій, для здійснення інтересів, що охороняються національним кримінальним законом. Закони ряду країн



відображають підхід, відповідно до якого об'єкт корупційного злочину зводиться до об'єктів злочину в сфері економіки, посадового злочину, злочину проти інтересів служби в комерційних та інших організаціях. «Якщо розглядати поняття корупції відповідно до визначення Transparency International, як «зловживання довіреною владою заради особистої вигоди», то абсолютно очевидно, що існує багато типів поведінки, які є явним прикладом такого зловживання. У більшості випадків держави розглядають корупцію саме, як сукупність різних злочинів. Ці злочини можуть бути визначені у вузькому сенсі, як зловживання публічною владою особами, наділеними нею, або в широкому сенсі, як корупційні діяння будь-яких осіб, незалежно від того, чи займають ці особи державні посади чи ні» [12]. Вбачається, що настільки широке поняття має ряд недоліків, оскільки воно ... не дозволяє конкретно визначити склад відповідного правопорушення і не забезпечує достатніх процесуальних гарантій суб'єкту правопорушення при притягненні його до юридичної відповідальності. Більш того, таке поняття дозволяє інтегрувати практично всі корисливі злочини, що вчиняються особою, яка виконує певні посадові (управлінські) функції, воно також не диференціює їх за різними складами протиправних корупційних діянь» [13]. «Відмінною особливістю кримінального права Великої Британії є те, що ознака посадового становища не є кваліфікуючою для складу отримання неправомірної вигоди. Уже в статті 1 (Bribery Act 2010.) використовується термін «особа» або «інша особа», якою, як з'ясовується з подальших роз'яснень, може бути не тільки власне посадова особа, а й представник комерційної організації, той, хто виконує відповідний обов'язок (функцію) або діяльність» [14]. Відповідальність за отримання неправомірної вигоди за використання службового становища службовців, які не є посадовими особами або особами, що виконують управлінські функції в комерційних або інших організаціях, передбачається також кримінальним законодавством держав – колишніх радянських республік (ст. 311-1 КК Вірменії, ст. 256 КК Молдови, ст. 238 КК Киргизстану).

На наш погляд, такий підхід обумовлений насамперед бажанням забезпечити відповідність національних кримінально-правових норм міжнародно-правовим стандартам. Так, зокрема, норми міжнародного права, що визначають суб'єкта корупційного злочину в рамках широкої техніко-юридичної моделі, впливають на тлумачення змісту об'єкта корупційного злочину та відображення його в національному кримінальному законі (призводять до більш широкого розуміння такого об'єкта, як службових відносин за участю будь-яких службовців, у тому числі тих, що не мають управлінських повноважень, що не відповідає характеру суспільної небезпечності цього злочину). Такий підхід видається спірним: об'єкт злочину, що має специфічний зміст, повинен визначати ознаки спеціального суб'єкта злочину, а не навпаки. У зарубіжному кримінальному праві передбачається два способи вчинення корупційного злочину: використання службового становища або використання посадового становища. Так, використання службового становища, як способу вчинення корупційного злочину передбачається в кримінальному законодавстві Великої Британії. «У частині 2 статті 3 АСТа (Bribery Act 2010.) вказуються ознаки діяльності хабарника, а саме: це (а) будь-яка діяльність публічного характеру, (б) будь-яка діяльність, пов'язана з веденням бізнесу, (в) будь-яка діяльність, що виконується в рамках службових обов'язків особи, (г) будь-яка діяльність, що здійснюється самою групою людей або від її імені (незалежно від того, буде вона корпоративною чи некорпоративною). Отже, злочин, що вважається неправомірною вигодою, може стосуватися виконання будь-якої функції публічного характеру, пов'язаної з бізнесом і виконуваної в рамках службових обов'язків, або на користь кампанії, або на користь іншої особи. У частині 7 статті 3 Закону зазначається, що «бізнес» включає в себе професійне підприємництво. Отже, неправомірна вигода охоплює неналежне виконання публічних функцій і в публічному, і в приватному секторах. У нас же неправомірна вигода становить окремий злочин (стаття 368-3 КК України), що відноситься до зовсім іншого виду злочинів» [11].

На наш погляд, більш точно відображення в кримінально-правовій нормі об'єкта корупційного злочину забезпечується шляхом зазначення, як способу вчинення злочину використання посадового становища за умови визначення суб'єкта корупційного злочину



в національному кримінальному законі через зазначення в ньому, а не в бланкетних правових нормах, ознак такого суб'єкта. Такий підхід має місце, зокрема, у кримінальному законодавстві ФРН [13]. Розглянуті злочини характеризуються умисною формою вини та корисливою метою. Порушення нормальної діяльності організації в результаті використання особою свого службового або посадового становища з метою отримання майнової вигоди для себе або іншої особи з необережності ні логічно, ні юридично навряд чи можливо. Норми про відповідальність за необережні корупційні злочини відсутні в зарубіжному кримінальному законодавстві. Сприйняття сутності корупційних злочинів, об'єкта як службових відносин за участю будь-яких службовців (у тому числі тих, що не мають управлінських повноважень) або як службових відносин за участю виключно службовців, що мають такі повноваження, характеристика об'єктивної сторони посягань зумовлюють підхід до закріплення ознак їх суб'єкта. В цілому вони збігаються з ознаками, зафіксованими в КК України. Разом з тим є і деякі відмінності. Вони, як правило, обумовлені змістом об'єкта корупційного злочину того чи іншого виду. До числа розглянутих суб'єктів належать: посадова особа, посадова особа публічної міжнародної організації (далі – ПОПМО) та іноземна посадова особа (далі – ППО), особа, яка виконує управлінські функції в комерційній або іншій організації. Посадова особа, ознаки цього суб'єкта корупційного злочину не завжди розкриваються в зарубіжних кримінальних законах у повній мірі. Домінуючі тенденції, щодо його визначення відображають два описаних міжнародно-правових підходи і полягають у визнанні таким службовця (у тому числі іменованого «посадовою особою», але збігається за своїми критеріями з поняттям «службовець») або особи, що характеризується (повністю або частково) спеціальними ознаками суб'єкта корупційного злочину. Перша тенденція відображається, наприклад, у кримінальному законодавстві ряду держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (Китайська Народна Республіка, Японія, Республіка Корея), віднесених до «далекосхідної правової сім'ї» [14]. Друга тенденція проявляється, наприклад, у законодавстві низки держав сімейного загального права (Канада), романо-германської (ФРН, Республіка Сербія), мусульманської (Пакистан) правової сім'ї. Статусно-правова ознака посадової особи трактується, як передбачена кримінально-правовою нормою наявність у особи службового становища. Зміст останнього утворює правовий статус, наданий для забезпечення інтересів публічної влади на підставі виконання процедури обрання, призначення, затвердження або виходячи з фактичного виконання посадових обов'язків (ч. 2 § 11 КК ФРН, ч. 6 ст. 149 КК Республіки Сан-Марино, ст. 112 КК Республіки Сербія, ст. 118 КК Канади та ін.). Організаційно-правова ознака посадової особи охоплює реалізацію повноважень службового становища від імені організації, що здійснює повноваження органів державної влади та (або) органів місцевого самоврядування або виконує обов'язки, щодо забезпечення публічних потреб, тобто матеріальних потреб, що дають можливість здійснення зазначених повноважень суб'єктів публічної влади (§ 331 КК ФРН, ст. 123 КК Молдови, ст. 161 КК Пакистану).

У ряді випадків при визначенні поняття посадової (прирівняної до неї) особи в законодавстві не згадується критерій організаційно-правової форми (КК ФРН) і форми власності юридичної особи (КК Республіки Сербія і КК Пакистану). На наш погляд, це зроблено для забезпечення кримінально-правової охорони відносин делегованого публічного контролю. Вказівка в КК ФРН і КК Пакистану на діяльність спеціально уповноваженої для державної служби особи є прикладом кримінально-правової охорони виконання обов'язків, щодо забезпечення публічних потреб. Темпоральна ознака, а також спосіб наділення повноваженнями характеризуються так само, як і за КК України: здійснення особою повноважень службового становища постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням (ч. 6 ст. 149 КК Республіки Сан-Марино, ст. 123 КК Республіки Молдова, ч. 2 § 11 КК ФРН, ст. 112 КК Республіки Сербія). У цьому випадку закон забезпечує кримінально-правову охорону і відносин делегованого публічного контролю. Функціональна ознака посадової особи в КК ряду країн визначається, як наявність управлінської функції, що підтверджується наявними у особи повноваженнями службового становища на прийняття та здійснення від імені організацій, що забезпечують інтереси публічної влади, самостійних, особистих рішень, обов'язкових



і таких, що тягнуть за собою правові наслідки як для цих організацій, так і невизначеного кола інших осіб. Зазначена ознака відображається в законі таким чином:

1) виконання функцій, пов'язаних з прийняттям рішень, представництвом, здійсненню влади, свідченням або будь-якими іншими громадськими функціями (ч. 6 ст. 149 КК Республіки Сан-Марино);

2) наявність права в межах своєї компетенції віддавати розпорядження або накази і приймати рішення щодо осіб, не підлеглих їм по службі, повноваження представника влади при виконанні обов'язків з охорони громадського порядку, боротьби з правопорушеннями, щодо відправлення правосуддя, щодо вчинення юридично значущих дій;

3) наділення певними правами та обов'язками, щодо здійснення функцій публічної влади або дій адміністративно-розпорядчого чи організаційно-розпорядчого характеру (ст. 123 КК Республіки Молдова).

Наявність управлінських повноважень як обов'язковий і винятковий критерій посадової особи враховується в кримінальному законодавстві тільки деяких зарубіжних країн. Так, у розділі 13 КК ФРН використовується термін «виконання службових обов'язків», а не «повноважень» (§ 331–334). Одночасно в Кодексі стосовно суддів застосовуються терміни «суддівська дія» (ч. 2 § 332) або вказується на «винесення рішення» (мова йде про неправосудний вирок або рішення) (§ 339), тобто йдеться про використання саме управлінських повноважень.

У ст. 118 КК Канади згадується «особа, яка виконує будь-які державні обов'язки»; у ст. 46 КК Республіки Сербія – посадові особи, які «виконують посадові обов'язки», а також «здійснюють посадові повноваження», «управлінські функції або інші повноваження щодо застосування законодавчих та інших нормативних актів».

У більшості своїй закордонні кримінальні закони вказують на наявність управлінської функції, а не управлінських повноважень, як на обов'язковий і винятковий критерій посадової особи (ст. 308 КК Вірменії, § 3 ст. 246 КК Бельгії, ст. 304 КК Киргизстану та ін.). Посадова особа публічної міжнародної організації (далі – ПОПМО) та іноземна посадова особа (далі – ПО). Спеціальні ознаки цих суб'єктів корупційного злочину в повній мірі не розкриваються в зарубіжних кримінальних законах.

Деякі держави запозичили практично дослівно їх міжнародно-правове визначення, передбачене в Конвенції ООН проти корупції 2003 року (наприклад, ст. 366 і 367 КК Казахстану, нормативна постанова Верховного Суду Республіки Казахстан від 27.11.2015 № 8 «Про практику розгляду деяких корупційних злочинів» [15]. Держави, що належать до сім'ї загального права (Австралія, США), виробили власну кримінально-правову термінологію. Так, відповідні ознаки детально розкриваються у використаному в ст. 701 КК Австралії [16] понятті «іноземний публічний чиновник» (охоплює ознаки обох зазначених суб'єктів).

Статусно-правова ознака ПОПМО представлена, як передбачена кримінально-правовою нормою наявність у суб'єкта злочину службового становища. Її зміст визначений у міжнародно-правовій нормі, як правовий статус, наданий особі для забезпечення інтересів публічної міжнародної організації. Наприклад, ст. 701 КК Австралії іноземним публічним чиновником визнається, зокрема: службовець громадської міжнародної організації; особа, яка виконує роботу для громадської міжнародної організації на основі контракту; особа, яка дотримується або виконує обов'язки та/або наділена посадовим статусом у громадській міжнародній організації; особа, перебуває на службі в громадській міжнародній організації. Ця ж ознака ПО визначається в зарубіжному кримінальному законодавстві, по суті, аналогічним чином: наявність у суб'єкта злочину службового становища. Зміст останнього характеризує правовий статус, наданий особі для забезпечення інтересів публічної влади в іноземній державі. Так, згідно з кримінальним законодавством Австралії «іноземний публічний чиновник» є, зокрема: службовцем або посадовою особою іноземного уряду; особою, яка виконує роботу для іноземного уряду на основі контракту; особою, яка дотримується або виконує обов'язки та/або наділена посадовим статусом відповідно до права іноземної держави або частини іноземної держави, звичаю або конвенційної норми іноземної держави;



особою, яка іншим чином перебуває на службі іноземного уряду (включаючи службу як член збройних сил або поліцейських сил) (ст. 701 КК Австралії).

Організаційно-правова ознака ПОПМО охоплює реалізацію повноважень службового становища від імені організації, яка здійснює повноваження публічної міжнародної організації, або виконує обов'язки щодо забезпечення матеріальних потреб, що забезпечують можливість здійснення зазначених повноважень (наприклад, ст. 701 розділ. 4 КК Австралії). Так, критерій виконання робіт для зазначеної організації на основі контракту дозволяє визнати суб'єктом корупційного злочину службовця юридичної особи, який виконує обов'язки щодо забезпечення матеріальних потреб, що дають можливість здійснення повноважень публічної міжнародної організації. Аналогічна ознака ППО визначається як здійснення повноважень службового становища від імені організації, що здійснює повноваження органів державної влади або органів місцевого самоврядування іноземної держави, або виконує обов'язки щодо забезпечення матеріальних потреб, що забезпечують можливість здійснення зазначених повноважень (наприклад, ст. 701 розділ. 4 КК Австралії). Як і в попередньому випадку, критерій виконання робіт для іноземного уряду дозволяє включити до кола розглянутих суб'єктів службовця юридичної особи, який виконує обов'язки щодо забезпечення діяльності публічної міжнародної організації. Темпоральна ознака і спосіб наділення повноваженнями ПОПМО та ППО, як суб'єктів корупційного злочину – здійснення особою повноважень службового становища постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням, – в зарубіжному кримінальному законодавстві, як правило, не відображаються.

Функціональна ознака ПОПМО, як суб'єкта корупційного злочину в деяких випадках визначається в зарубіжному кримінальному законодавстві шляхом вказівки на наявність управлінської функції, що підтверджується наявністю у особи повноважень службового становища на прийняття та здійснення самостійного особистого рішення від імені публічної міжнародної організації, обов'язкового і такого, що тягне правові наслідки для цієї організації, а також для невизначеного кола осіб. Прикладом такого підходу є відображення в правовій нормі «обов'язку наділяти посадовим статусом у громадській міжнародній організації» (ст. 701 КК Австралії).

По суті, аналогічним чином він представлений у законодавстві, щодо ППО. Суб'єкт корупційного злочину в деяких випадках визначається як особа, що володіє зазначеною вище управлінською функцією. Наприклад, повноваження іноземного публічного чиновника «наділяти статусом» відповідно до права іноземної держави (ст. 701 КК Австралії). Спеціальні ознаки суб'єкта корупційного злочину відображалися в двох ідентичних поняттях іноземної посадової особи, наведених у п. «b» розділу «Foreign Corrupt Practices by Issuers» та пп. 2 п. «d» розд. «Foreign Corrupt Practices by Domestic Concerns» Закону США «Про корупційні практики за кордоном» 1977 року (Foreign Corrupt Practices Act 1977, FCPA). На момент офіційного опублікування зазначеного закону ці поняття були сформульовані таким чином: «Термін «іноземний посадовець» означає будь-якого посадовця або службовця іноземного уряду або будь-якого його департаменту, агентства чи органу, або будь-яку особу, що діє в офіційній якості від імені або за дорученням будь-якого такого уряду або департаменту, агентства чи органу. Цей термін не включає в себе будь-якого співробітника іноземного уряду або будь-якого департаменту, агентства або органу, чії обов'язки по суті не передбачають свободи розсуду або є канцелярськими» [17]. Довідковий посібник із Закону про корупційні практики за кордоном (A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act: Second Edition), підготовлене Міністерством юстиції США та Комісією з цінних паперів і бірж США в липні 2020 року, роз'яснює поняття ППО з урахуванням чинної редакції цього закону [18] таким чином: «FCPA визначає «іноземного публічного посадовця» як особу, що включає: будь-якого посадовця або службовця іноземного уряду або будь-якого його департаменту, агентства чи органу, або публічної міжнародної організації, або будь-яку особу, що діє в офіційній якості від імені або за дорученням будь-якого такого уряду або департаменту, агентства або органу, або від імені або за дорученням будь-якої такої публічної міжнародної організації» [19].



Довідковий посібник містить докладні роз'яснення з метою визначення організаційно-правової ознаки суб'єкта корупційного злочину. Особа, яка виконує управлінські функції в комерційній або іншій організації. Аналізуючи кримінальне законодавство держав – колишніх республік СРСР, можна зазначити, що «з питання регламентації кримінальної відповідальності за злочини, вчинені особами, які виконують управлінські функції в комерційних та інших організаціях, можна виділити три основні підходи:

- поширення на діяння зазначеної категорії осіб положень кримінально-правових норм про відповідальність за посадові злочини;
- недоцільність криміналізації діянь, що вчиняються особами, які виконують управлінські функції в комерційних та інших організаціях всупереч інтересам служби;
- диференціація відповідальності осіб, які виконують управлінські функції в комерційних та інших організаціях, і посадових осіб державного апарату» [20].

Зарубіжне кримінальне законодавство не завжди розкриває спеціальні ознаки суб'єкта корупційного злочину в повній мірі. На наш погляд, їх можна сформулювати таким чином:

- 1) статусно-правова ознака – передбачена кримінально-правовою нормою наявність у особи службового становища, зміст якого визначений у правовій нормі як правовий статус, наданий особі для забезпечення інтересів юридичної особи;
- 2) організаційно-правова ознака – здійснення повноважень службового становища від імені юридичної особи, яка не здійснює повноваження публічної влади, національної або іноземної (повноваження державних органів, органів місцевого самоврядування, публічних міжнародних організацій, юридичної особи, яка здійснює повноваження цих органів або організацій);
- 3) темпоральна ознака і спосіб наділення повноваженнями, – здійснення особою повноважень службового становища постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням;
- 4) функціональна ознака – наявність управлінської функції, що підтверджується наявністю у особи повноважень службового становища на прийняття та здійснення від імені юридичної особи самостійних, особистих рішень, що забезпечують інтереси цієї юридичної особи, обов'язкових і таких, що тягнуть за собою правові наслідки для цієї юридичної особи та певного кола інших осіб. Подібним чином зазначені ознаки відображаються, наприклад, у кримінальному законодавстві Грузії, Латвії, Молдови, Сербії.

Домінуючі тенденції, щодо визначення розглянутого суб'єкта відображають два описаних міжнародно-правових підходи і полягають у його визначенні як «службовця», «керівника» або «особи, яка виконує управлінські функції» відповідно до пропонованих спеціальних ознак суб'єкта корупційного злочину (повністю або частково). Іноді ці підходи застосовуються одночасно (як і в міжнародному праві). Перша тенденція відображається, наприклад, у кримінальному законодавстві держав правової сім'ї загального права (Великобританія), друга тенденція притаманна, наприклад, законодавству держав романо-германської правової сім'ї (КК Грузії [9], Латвії [21], Молдови, Сербії та ін.); обидві тенденції простежуються в КК КНР [6]. Слід зазначити, що КК КНР передбачає спеціальні норми про охорону службових управлінських відносин в організаціях, засновником або акціонером яких є держава, відображаючи в силу важливості таких відносин для нормального функціонування всього кола державних і недержавних організацій відповідний спеціальний об'єкт злочину [6].

Висновки. Таким чином, у зарубіжному кримінальному законодавстві представлені суб'єкти корупційних злочинів, що характеризуються як основними (загальними), так і додатковими (спеціальними) ознаками. Наприклад, у законодавстві закріплена додаткова ознака окремого виду посадової особи (як суб'єкта корупційного злочину), яка полягає в наявності особливого службового становища або, іншими словами, в спеціальному правовому статусі.

До кола посадових осіб, що характеризуються додатковими ознаками, належать, наприклад:



1) особи, які обіймають окремі значущі посади в органах державної влади або місцевого самоврядування;

2) судді та інші посадові особи – спеціальні суб'єкти злочинів проти правосуддя;

3) посадові особи організацій, що складають військову організацію держави. Особи, які виконують управлінські функції в комерційних та інших організаціях, можуть мати особливе службове становище, що визначається спеціальним правовим статусом в силу значущості реалізованих ними управлінських функцій. Так, володіють подібною функцією «члени правління державної компанії» (ст. 165 КК КНР).

У зарубіжному кримінальному законодавстві розвиваються домінуючі міжнародно-правові підходи до визначення суб'єкта корупційного злочину: відображаються, по-перше, об'єктивні та суб'єктивні ознаки як корупційних, так і інших службових злочинів, злочинів у сфері економіки; по-друге, наявність службового становища (що не завжди характеризується наділенням управлінською функцією). Пропонована нами система суб'єктів корупційних злочинів у кримінальному праві України в цілому відповідає змісту законодавства зарубіжних країн, що свідчить про соціальну обумовленість критеріїв їх характеристики.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2021. 472 с.
2. Riveleis J. Définition juridique de la corruption. URL: https://www.researchgate.net/publication/304196630_Definition_juridique_de_la_corruption (дата звернення: 19.10.2025).
3. Ferguson G. Global Corruption. Law, Theory & Practice. University of Victoria, 2018. P. 8.
4. Zakon o integriteti in preprečevanju korupcije (ZIntPK) від 26.05.2010 № 5523. URL: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5523> (дата звернення: 19.10.2025).
5. Codice penale. Libro II, Titolo II. URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2014/10/14/dei-delitti-contro-la-pubblica-amministrazione> (дата звернення: 19.10.2025).
6. Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки / пер. з кит. А. О. Воїнова, В. С. Станіч ; за ред. О. В. Коротюка. Київ : ОВК, 2021. 196 с.
7. Кримінально-правова характеристика корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень (у схемах) : навч. посіб. / за заг. ред. Р. А. Сербина. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2024. 118 с.
8. Федорчук І. М. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 240 с.
9. Кримінальний кодекс Грузії. Київ : ОВК ; Право, 2021. 254 с.
10. Ferguson G. Global Corruption. Law, Theory & Practice. University of Victoria. P. 138.
11. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 240 с.
12. Михайловська Є. В., Поліщук Д. В. Порівняльно-правовий аспект розвитку інституту державної служби України та Великої Британії // Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 6. С. 626–631. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/104.pdf> (дата звернення: 19.10.2025).
13. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи : порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія. Київ : Юрисконсульт, 2006. С. 630.
14. Демків Р. Я., Кучер В. О. Забезпечення інформаційної безпеки під час воєнного стану. Державотворення та правотворення в умовах війни та післявоєнний період : зб. тез доп. Всеукр. круглого столу (Львів, 12 груд. 2024 р.) / упоряд.: Д. Є. Забзалюк, Р. Я. Демків. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 68–71.
15. Mitskaya E. Non-compliance of Kazakhstan's criminal law with international anti-corruption standards. URL: https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1701432672.pdf (дата звернення: 19.10.2025).



16. Criminal Code Act 1995. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2019C00043> (дата звернення: 19.10.2025).
17. Foreign Corrupt Practices Act 1977. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-91/pdf/STATUTE-91-Pg1494.pdf> (дата звернення: 19.10.2025).
18. Section 30A(f)(1)(A) of the Exchange Act. 15 U.S.C. §78dd-1(f)(1)(A), §78dd-2(h)(2)(A), §78dd-3(f)(2)(A). URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/78dd-1> (дата звернення: 19.10.2025).
19. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act : Second Edition. July 2020. Р. 19. URL: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/file/1292051/download> (дата звернення: 19.10.2025).
20. Мартиненко В. О. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3(104). С. 118–132.
21. Criminal Law of the Republic of Latvia від 17.06.1998. Text consolidated by Valsts valodas centrs. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-the-criminal-law> (дата звернення: 19.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025

